

Б.А. Прищеп, О.А. Бондарчук, О.Л. Позіховський

ДОСЛІДЖЕННЯ В ОСТРОЗІ ПО вул. АКАДЕМІЧНА, 12

Results of the research conducted at 12, Akademichna Street in Ostroh in 2008 are presented. On the plot allotted for the construction of a church, cultural layers and objects of Late Trypillya culture, the Slavic and the Ancient Rus periods, Lithuanian and Polish epoch, and graves from the 16th c. to the 18th c. were studied.

Розкопки провадились у вересні—грудні 2008 р. дочірнім підприємством «Рівненська старовина» ДП НДЦ ОАСУ Інституту археології НАНУ на замовлення Острозької міськради. Вони були спричинені необхідністю підготувати майданчик для будівництва церкви. На відведеній для того ділянці до середини XIX ст. стояла дерев'яна Миколаївська церква, відома за писемними джерелами з XVI ст., але будівництво її дослідники відносять до часів Данила Острозького, тобто до XIV ст.

Розкоп (рис. 1) складався з двох частин розмірами 14 × 15 м (основний об'єм майбутньої церкви) і 7 × 8 м (притвор). У межах східної частини розкопу до глибини 1,0—1,2 м простежено шар будівельного сміття — руїни будинку, що відносився до Богоявленського собору (був збудований наприкінці XIX чи початку XX ст. і розібраний після Другої світової війни). Нижче залягали культурні шари поселень пізньотрипільського і слов'яно-руського часів, литовсько-польської доби та християнські поховання періоду функціонування Миколаївської церкви. Трапилися також матеріали лінійно-стрічкової та городоцько-здовбицької культур, могилянської групи раннього залізного віку. Материк — жовтий лесоподібний суглинок — на глибині 2,5—2,7 м.

Пізньотрипільські знахідки виявлено в темно-брунатному шарі завтовшки 0,4—0,5 м, що лежав на материку. Зібрано керамічні вироби, знаряддя з кременю та рогу, досліджено чотирикутну напівземлянку 51, заглиблену на

0,4—0,5 м від рівня виявлення. Стіни споруди похилі, долівка доволі рівна. Біля стін виявлено ровики завширшки 0,6—0,9 м. Нижня частина котлована мала слабогумусоване заповнення, верхня — гумусоване суглинкове з численними уламками обмазки, посуду, цільми та розбитими тягарцями до ткацьких верстатів, кістками тварин, виробами з кременю, відходами крем'яного виробництва.

З-поміж знахідок посуду переважає столовий, виготовлений з відмуленої маси з незначними домішками просіяного піску: конічні та напівсферичні миски, кубки, амфори, розписані темно-коричневою фарбою, зрідка в поєднанні з вишневою. Привертає увагу орнамент у вигляді коротких зигзагоподібних горизонтальних ліній і антропоморфне зображення (посудина з високою зрізано-конічною шийкою). Кухонний посуд — конічні миски, горщики, посуд з конічно-зрізаною шийкою, амфори — виготовлено з добре вимішаної маси з домішками піску, дуже рідко — мушлі. Поверхня заглажена, матова, м'яка на дотик і дуже нагадує кераміку культури лійчастого посуду, черепки якої знайдені на досліджуваному поселенні. Оздоблення цієї групи досить бідне і обмежувалося виключно горщиками: одинарні відбитки шнура, підтрикутного штампа, насічки, сфероконічні виступи.

Інші вироби з глини нечисленні і представлені пірамідальними тягарцями до верстата, прясельцями і фрагментом антропоморфної фігурки, вкритої червоною фарбою. Знаряддя з кременю виготовлені на пластинах, робочі частини поправлені суцільно або частково крупною притуплюючою (скребки), лускоподібною, скісною ретушшю (ножі, вкладні до серпів). Рільничі знаряддя представляють робі мотики з отвором або без нього.

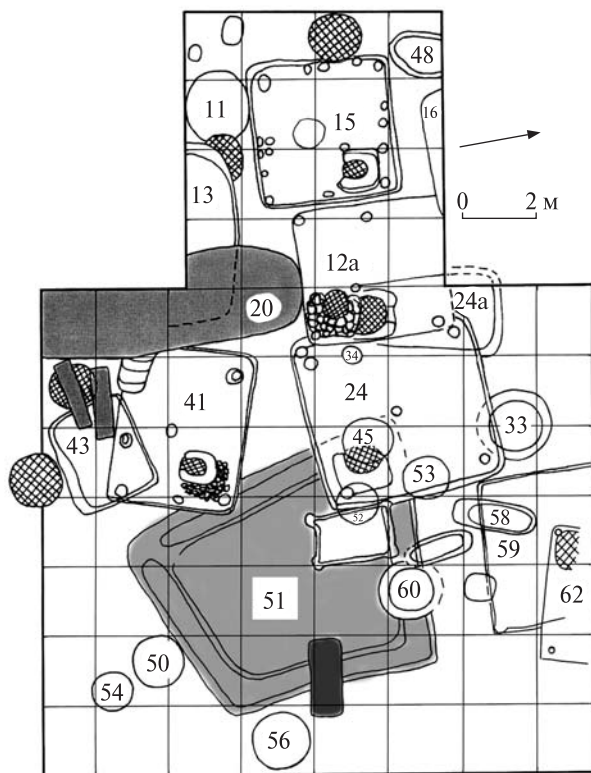

Рис. 1. Розкоп в Острозі по вул. Академічна, 12 з позначеними об'єктами трипільської культури та слов'яно-руського часу

Поселення можна віднести до групи бринзени-жванець трипільської культури (етап С II). Вперше для пізньотрипільських пам'яток Західної Волині досліджено напівземлянку зрубної конструкції. Знайдені на поселенні черпаки культури лійчастого посуду доповнюють карту поширення знахідок цієї культури в трипільському світі.

Найбільше об'єктів (близько 40) належать до слов'яно-руського поселення. Досліджено чотири житла повністю і ще три частково, чотири господарські будівлі (з них дві з великими нішоподібними печами), шість зернових ям, інші господарські ями та вогнища.

Ранній будівельний період (X ст.) представлений житлами 15, 41, 59. Житла 15 і 41 подібні між собою і різняться лише розмірами котлованів (відповідно $4,3 \times 3,7$ м і $4,6 \times 3,8$ м) та глибиною від рівня виявлення. Глибина добре вцілілого котлована житла 15 1,4 м; верхня частина котлована житла 41 зруйнована могилами, стіни його збереглися на висоту 0,6 м. Піч знаходилась у північно-східному кутку, її стіни глинобитні з вмурованими окремими каменями, а склепіння складене з каменів на глиняному розчині. Стовпові ями по кутках і по периметру котлована свідчать про каркасно-стовпову конструкцію стін будівлі. В житлі 15

була інакша піч — нішоподібна, вирізана біля західної стіни за межами котлована, мала округлий черень діаметром 1,4 м.

На схід від житла 15 досліджено господарську будівлю 24а з нішоподібною піччю. Котлован чотирикутний ($2,5 \times 2,8$ м), заглиблений на 0,7 м від рівня виявлення. Піч знаходилась біля південної стіни котлована і мала овальний черень розмірами $1,3 \times 1,6$ м, замощений камінням. Далі на схід були розміщені три господарські ями (45, 52 і 53) та одна велика зернова (33) завглибшки 3,4 м.

Наступний будівельний період представлений житлом 12а у вигляді квадратного в плані котлована ($3,90 \times 3,95$ м) завглибшки 0,5 м від рівня виявлення. Піч змурована в південно-східному кутку з масивних каменів з використанням незначної кількості глиняного розчину. Конструкція стін будівлі каркасно-стовпова. Житло датоване першою половиною XI ст. Тоді ж функціонувала господарська будівля 43 з двома нішоподібними печами, які використовували в різний час. Спочатку спорудили піч з черенем діаметром 1,4 м біля західної стіни котлована розмірами $2,1 \times 2,9$ м, а згодом вирізали нову біля південної стіни (діаметр череня 1,55 м).

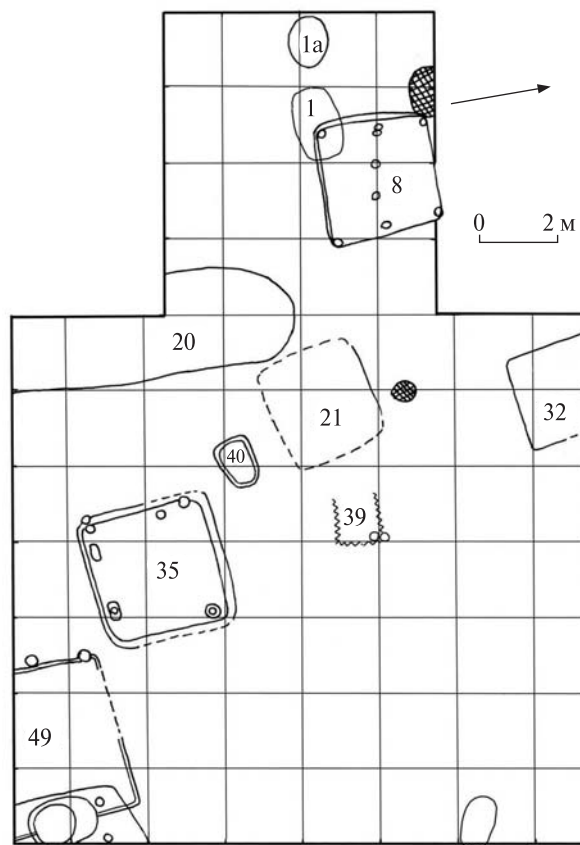

Рис. 2. Розкоп в Острозі на вул. Академічна, 12 з позначеними об'єктами XVI—XVII ст.

Житло 24 — другої половини XI ст. — мало прямокутний у плані котлован (4,5 × 4,8 м) завглибшки 0,7 м від рівня виявлення. Піч змурована з каміння на глиняному розчині в південно-східному кутку. Вона дуже деформована, оскільки була зведена на місці давньої господарської ями. В долівці житла були викопані округлі в плані ями різних розмірів. Деякі з них заповнені уламками череня, печиною та камінцями і, вірогідно, пов'язані з ремонтом печі. Під час чергового ремонту було влаштовано нову долівку — натоптаний шар ґрунту на первинній долівці перекрили прошарком суглинку завтовшки до 5 см.

Досліджені також господарські об'єкти XII ст., але слідів жител не виявлено. Можливо, вони не мали глибоких котлованів і були зруйновані могилами та котлованами будівель XV—XVII ст.

Речові знахідки складають різноманітні виробы з глини, металів, кістки, скла. Відмітимо скляне намисто XI ст. (понад 50 екз.), підвіски-амулету з кістки, срібний перстень, скляні браслети, книжну застібку.

Досліджено також 10 об'єктів XV—XVII ст. (рис. 2). П'ять будівель (8, 21, 32, 35, 49) мали заглиблені в ґрунт котловани із довжиною стін 3,0—4,1 м. Будівля 8 з прямокутним у плані кот-

лованом (3,20 × 2,95 м), завглибшки 1,0 м, є, вірогідно, залишками наземного житла на підклітті. Подібне призначення мала і частково досліджена будівля 49. Вони датовані XVI ст. Об'єкт 20 розмірами 2,5 × 7,6 м можна інтерпретувати як залишки погребя, його заповнення досліджене до глибини 2,7 м від рівня виявлення.

Відкрито понад 170 християнських поховань. Глибина могил 1,3—2,0 м від сучасної поверхні, хоча окремі були значно глибшими (до 3,5 м). Померлих клали випростано на спині, руки складені на грудях чи животі, орієнтовані вони переважно на захід, зрідка — на південний або північний захід. Більшість захоронень безінвентарні. В окремих могилах виявлено монети XVII ст., гудзики й застібки. В дитячому похованні 70 трапився медальйон із зображенням святих, а в дитячому похованні 85 знайдено перстень із вставкою і намисто, до складу якого входили п'ять великих намистин і бісер (170 екз.). За стратиграфічними спостереженнями та інвентарем поховання датуються XVI—XVIII ст.

Слідів Миколаївської церкви не виявлено. Відомо, що вона зазнала пошкодження під час пожежі 1848 р., а згодом, у 1864 р., храм розібрали. Можливо, ті рештки, які ще лишилися в землі на місці храму, були знищені під час спорудження будинку наприкінці XIX — початку XX ст.

